

Hallintotieteilijöiden terve uudistaminen

Emerituspresidentti *Mauno Koivisto*a mukaillen voi pohtia, tokko mikään koskaan niin hyväksi muuttuu, ettei sitä sentään vielä voisi parantaa. Ajatusta voi soveltaa myös hallintotieteilijöiden uudistamiseen. Tarkasteltakoon vain tiedekorkeakouluja eli lyhyesti »yliopistoja».

OPPITUOLIN HALTIJAT SAPATTIVUOSILLE

Varsinaisia professoreita koskee tietty, kunnianarvoisa ideaalikuva. Sen mukaan kukin professori *ordinarius* eli »oppituolin haltija» olisi viimekätinen tieteellisen linjan vetäjä alallaan.

Yliopistojen demokratistinen hallintomuoto merkitsee kuitenkin suitsia ordinariusten suussa. Hallintomuoto redusoi hänet vain yhdeksi neuvostohallinnon ykköskiintiöläisistä. Hänellä on korkeintaan vastuu epäonnistumisista.

Karkeasti laskien pysyviä oppituoleja pysyvine haltijoineen oli hallintotieteissä toukokuun 1997 alussa 12. Haltijansa vastikään jättämiä tai määräaikaisen hoidon varassa oppituoleja oli kaksi, tilapäisiä tuoleja haltijoineen yksi ja tilapäisiä tuoleja tilapäisesti haltijatta yksi. Parhaillaan oli syntymässä kolme oppituolia, joista yksi määräaikaisena. Suurin mahdollinen oppituoleillaan istuvien professoreiden määrä alalla on vuoden 1998 keväällä vastaavasti 19.

Hallintotieteellisen koulutusalan ordinariukset ovat 44–62-vuotiaita. Neljä emeritoiduu lähivuosina. Oppituolin haltijoiden enemmistö jatkaa viroissaan vuosikymmenen ja jopa kaksi.

Tehtäviin kelpaavat oppituolin haltijoista ovat toimineet tai toimivat rehtoraattien tai dekanaattien jäsenenä, laitoksen tai muun yksikön johtajana tai tutkijakoulun johtajina. Vähintään he työskentelevät laajojen hankkeiden johdossa tai huomattavaa paneutumista vaativissa asiantuntijatehtävissä.

Varsinaisen professorin »pitkänmatkan juoksijan yksinäisyys» ei saa johtaa tieteelliseen näivettymiseen. Säännönmukaiset sapattivuodet leiviskänsä säädyllisesti kantaneille olisi tervetullut uudistus. Hyötyä olisi myös tuesta ammatilliseen kehittymiseen johtamistehtävissä, kansainvälistymisessä ja teknisissä taidoissa.

VERKOTTUMINEN JOHTAVIEN KÄYTÄNNÖN TUNTIJOIDEN KANSSA

Hallinnon kehittämisen johtavat asiantuntijat ovat oleellinen osa hallintotieteen tutkimusyhteisöä.

Hallintotieteet ovat levinneet laajalle maan yliopistoihin. Varsinkin valtionhallinnon kehittäminen keskittyy huomattavalta osin Helsinkiin. Matka maakunnista sinne on edelleen pitkä.

Hallintotieteiden alaan kuuluvan tutkimuksen tuntuva vahvistaminen Helsingissä kolmisen vuotta sitten ei ollut sattuma. Maakuntayliopistot eivät enää saa kulkea onnensa ohi.

Useilta johtavilta hallinnon kehittäjiltä puuttuu muodollinen tutkijankoulutus. Tämä ei kuitenkaan merkitse heidän väitelleitä vähäisempää täysivaltaisuuttaan alan tutkimusyhteisössä. Monet johtavista hallinnon kehittäjistä ovat myös hallintotieteellisiä tutkintoja suorittaneiden nykyisiä tai tulevia työnantajia. He ovat myös yhteistyökumppaneita sopimustutkimushankkeissa.

Monia lupaavia toimintamalleja on käytettävissä verkottumiseen. Niitä ovat esimerkiksi yhteiset tieteelliset ja käytäntöä lähestyvät tilaisuudet, johtavien asian-

tuntijoiden esitykset tohtorikoulutuksen tilaisuuksissa sekä halukkaiden korkeidenkin asiantuntijoiden jatko-opiskelu.

APULAISSPROFESSUURIT PROFIILIN NOSTOON

Hallintotieteellisen koulutusalan apulaisprofessoreja on viisitoista. Viroista kaksi on määräaikaista ja kaksi muuttumassa haltijoiheen professuureiksi.

Hallintotieteet ovat organisoineet toimintansa hierarkkisesti. Oppiainevastuussa tai vastaavassa asemassa yksin olevia apulaisprofessoreja ei enää ole maisteri- ja tohtorikoulutusoppiaineissa.

Monet nykyiset apulaisprofessorit ovat toimineet tai toimivat parhaillaan professuurien hoitajina. Nykyisistä professoreista joka toinen näyttäisi olleen ennen nykyistä virkaansa nimitettynä apulaisprofessoriksi.

Apulaisprofessorien urakehityksen näköalat kohden varsinaisia professuureja näyttävät yleensä suotuisilta. Työmarkkinapolitiikassa ehdotettu toimintamalli, että apulaisprofessorit korotettaisiin professuureiksi a.p., voisi olla hyvinkin toimiva ratkaisu.

Uudempaa toimintapaa edustavat apulaisprofessuurien korottamiset professuureiksi viranhaltijoiheen. Siihen yliopistojen lisääntyvä talousautonomia tarjoaa lisääntyvät mahdollisuudet. Tosin nuo mahdollisuudet jakaantuvat satunnaisesti eri oppiaineisiin ja saattavat siksi herättää kriittistä keskustelua.

YLIPISTOLLISET VANHEMMAT TUTKIJAT

Päinvastoin kuin usein kuvitellaan, *G.W.F. Hegel* nimen omaan kiisti teoksensa *Johdatus oikeusfilosofiaan* alussa käsityksen, että virka sellaisenaan antaisi järjen. Vastaavasti huomattava osa maamme terävimmistä ammattitutkijoista on monella alalla henkilöitä, jotka eivät ole rantautuneet professuuriin tai apulaisprofessuuriin. Noissa viroissa tosiasiallinen oma tutkimusaika saattaakin jäädä käytännössä niukaksi.

Suomen Akatemia lisää parhaillaan selvästi vanhempien tutkijoidensa määrää. Samalla on vireillä suunnitelma, jonka mukaan uusien tutkijatohtoreiden terävin pää voisi tutkijatohtorikautensa jälkeen työskennellä kohtalaisten varojen turvin omien hankkeidensa johdossa. Uudistus on tervetullut.

DOSENTIT KUNNIAAN

Moni yliopisto on nykyisin hieman neuvoton sikäli, ettei dosenteille oikein tahdo löytyä käyttöä. Dosenttuureja tuskin pyritään nimen omaan perustamaan.

Dosenttuureja ei tarvitse työntää historian hämärään hallintotieteissäkään. Dosenttuuri on sentään haltijansa tieteellinen ja moraalinenkin kiinnitys yliopistoon ja laitokseen, jossa dosenttuuri on.

YLIASSISTENTIT NOUSU-URALLA

Yliassistentit ovat kasvava yliopistollinen ammattiryhmä. Näin on myös hallintotieteissä. Laajenevan tutkijaryhmän näköalat ovat jo määritelmän omaisesti suotuisat.

Yliassistentit ovat voittopuolisesti nousevaa tutkijapolvea, olipa jokainen heistä vielä väitellyt vai ei.

Yliassistentteille on ominaista liikkuvuus yliopistojen välillä. Liikkuvuutta nimen omaan suositaan nykyisessä tiedepolitiikassa. Paikkakunnalta toiselle siirtäytyllä on toisaalta henkilökohtaiset kustannuksensa, varsinkin jos palkkataso on vasta kohtalainen.

TUTKIJATOHTOREIDEN TULO

Tutkijatohtori on uusi virkanimeke. Se yleistyy jo tuoreeltaan yliopistoissa. Niinkin muutoksen voi ymmärtää, että Suomen Akatemian noin 140 nuoremman tutkijan tilalle tulee 500 tutkijatohtoria. Tosin osa nuoremman tutkijan viroista muuttuu vanhemman tutkijan viroiksi.

Tutkijatohtorit olisivat henkilöitä, jotka olisivat tohtoroituneet korkeintaan muutamana edellisen vuoden aikana. Valintakriteerit ovat naisille jossakin määrin lievemmat kuin miehille. Kysymys on toisin sanoen postdoktoraalijärjestelmästä.

Hallintotieteissä järjestelmä on tervetullut niihin laitoksiin, joissa on onnistuttu kouluttamaan tohtoreita, edes muutamia tai ehkä runsaastikin. Useimpiin perinteisiin assistenttureihin alkaa puolestaan kohdistua vaatimus, että virkaan nimittävien olisi oltava väitelleitä.

KÄYTÄNNÖN TUTKIJAT ARVOONSA

Valtion, kuntien ja yritysten tehtävissä toimii monilukuinen joukko henkilöitä, jotka tosiasiallisesti harjoittavat hallinnon tutkimusta. »Tutkimuksen» ja »selvityksen» ero ei koskaan ole ollut selvä paitsi akateemisessa hiusten halkomisessa.

Selvitystyötä tekevien tutkijoiden ja suunnittelijoiden ja toisaalta yliopistotutkijoiden välit saattavat olla jännitteiset. Tieteellisesti kouliintuneet yliopistotutkijat kituvat rakenteellisen kehittämisen tuomassa epävarmuudessa. Hallinnossa toimivat tutkijat ovat puolestaan perehtyneet käytäntöön sisältä päin, nykyisin kenties Brysseliä myöten. Toisaalta he saattavat kokea vaikeuksia suunnistaa teorioiden, metodien ja uusien tekniikoiden viidakossa.

Henkilövaihtoa käytännön hallinnon kehittämisen ja yliopistollisten hallintotieteiden kesken on toteutunut ja toteutuu edelleen aivan kohtuullisessa määrin. Yhteyksiä pitävät yllä yliopistoissa toteutetut sopimustutkimushankkeet, yliopistoasiantuntijoiden asiantuntijatehtävät käytännön parissa sekä toisaalta se jatkokutkinto-opiskelu, jota monet hallinnon kehittämisen ja käytännön hallinnon tutkimuksen parissa työskentelevät harjoittavat.

LEHTORIT JA YLIOPETTAJAT: KATOAVA LUONNONVARA?

Yliopistoille on ominaista ailahtelu yhtäältä tutkimuksen ja toisaalta opetuksen korostusten välillä. Tuskin yhteen ailahdukseen regoidaan, niin toinen jo alkaa.

Jos näköpiirissä oleva päätoimisten opetusvirkojen vähentäminen yliopistoissa toteutuu luontaisen poistuman kautta ja siten ilman inhimillisiä kärsimyksiä, se lienee perusteltu ratkaisu. Muutos vaatii kuitenkin, että uudet tutkija-opettajat saavat järjestelmällisen, riittävän ja kenties pakollisen korkeakoulupedagogisen koulutuksen.

Vaikka korkeakoulupedagoginen koulutus on puuttunut myös monilta lehtoreilta ja yliopettajilta, ajat ovat muuttuneet. Opetussuoritteiden mahdollinen määrällinen lasku perinteisten opetusvirkojen osin lakkautuessa vaatii tuottavuuden nostoa. Siksi tarvitaan opetustapojen repertuaarin ja sen variaation hallintaa sekä riittäviä tietoja ja taitoja opetuksen laadun varmistamiseksi ja sen jatkuvaksi uudistamiseksi.

ASSISTENTIT MAAILMANLOPUN EDELLÄ

Perinteisiä assistenttureja tuskin pidetään yllä tulevaisuuden hallintotieteissä. Niin monet ovat ne julkiset ohjelmalliset kannanotot, joiden mukaan yhtäältä tohtorikoulutukseen on löydettävä toimivimmat keinot ja toisaalta tutkimus- ja opetusvirkoihin on vaadittava yhä useammassa tapauksessa tohtorin tutkinto.

Assistenttitasoa yliopistoissa voidaan lehtorien ja yliopettajien ohella pitää eräänlaisina sijaiskärsijöinä, kun yliopistoregiimi nopeasti muuttuu. Syyttömille on toivottava pehmeää ja hidastettua laskua. Siihen voisi sisältyä soveltuvimpien pikainen tohtoroituminen ja siirtyminen sopiviin muihin tehtäviin yliopistoihin tai niiden ulkopuolelle.

TUTKIJAKOULULAISTEN TULEVAISUUS

Vuodesta 1995 alkaen maamme yliopistoissa on työskennellyt lukuisia satoja tutkijakoululaisia akateemisella minimipalkalla A 17 ilman ikälisäoikeutta. Tutkijakouluja on satakunta. Kesän 1997 jälkeen tutkijakoulujen ja tutkijakoululaisten määrä edelleen kasvaa uuden, pikaisen suunnittelu- ja hakukierroksen jälkeen.

Tutkijakoulun toimivuutta koulutusmallina epäiltiin ja arvosteltiin putkimaisuudesta ja liiallisesta väitösmäärän korostamisesta. Kokemukset osoittavat, että malli on ylittänyt odotukset, joskin vastuuhenkilöidensä selkänahan kustannuksella.

Nyt tiedepolitiikka reagoi perustamalla tutkijatohtorin virkoja. Samalla yliopistoilta toivotaan virkarakenteiden muuttamista siten, että tohtorintutkintoa aletaan vaatia yhä useampaan virkaan.

Tutkijakoululaisen tulevaisuus on vuoden 1997 näkökulmasta sekä suotuisampi että selkeämpi kuin kahta vuotta aikaisemmin.

PROJEKTITUTKIJOIDEN KOKEMUS KÄYTTÖÖN

Monen yliopistovirassa nykyisin toimivan ensimmäinen työpaikka alalla on ollut tutkimustehtävä projektissa. Myös kierto takaisin projekteihin ja jälleen opetus- ja tutkimusvirkoihin on tavallista. Yliopistoissa joustavat työmarkkinat ovat jo vanhastaan tosiasia.

Projektitutkijan aseman epävarmuudesta aiheutunut suhteellinen haitta on nykyisin tavallaan aikaisempaa vähäisempi. Työsuhteiden epävarmuus koettelee nykyisin erittäin monia suomalaisia.

Projektitutkijan ammatin myönteinen kehityspiiri koostuu kovenevista laatuvaatimuksista. Ammattitaitoisille, kohdennetuille, erikoistuneille, laadultaan kansainvälisesti varmistetuille ja ajoissa tilaajalle toimitettaville tutkimuksilla on kysyntää selvästi paremmin kuin aikaisemmin. Projektitutkijan ei kannata sulkea pois sitäkään vaihtoehtoa, että hän siirtyy itsenäiseksi yrittäjäksi tai soveltuvan yrityksen palvelukseen, ellei yliopisto suoraan yhtiöitä joitakin toimintojaan ja palkkaa kokeneita projektitutkijoita palvelukseen.

KÄYTÄNNÖSSÄ TOIMIVAT JATKO-OPISKELIJAT VOIMAVARANA

Monen hallintotieteellisen laitoksen kokemus jatkokoulutusseminaareissa on muodostunut vuosien mittaan suhteellisen samanlaiseksi. Alkuvaiheen innostuksen jälkeen jatkokoulutettavien joukko vanhenee. Laitoksiin muodostunut ammattitutkijakunta saattaa suhtautua nihkeästi istuskeluun tilaisuuksissa, joissa sivutoimiseksi tieteenharjoittajaksi ryhtyvä henkilö hapuilee ensi askeleitaan tutkimuksen polulla.

Käytännössä toimivat jatko-opiskelijat ovat kuitenkin myös huomattava voimavara. Sitä ei laitoksissa vielä käytetä riittävän tehokkaasti. Soveltuvalla tavalla karsittuna, teemaryhmiin järjestettynä ja soveltuvien ohjaajien yhteyteen saatettuina myös nämä jatkokoulutettavat voivat saavuttaa hyviä tuloksia.

Perti Ahonen